

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.5.70](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.70)

УДК 657.008

Р. В. Яковенко,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики, Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький
ORCID ID: 0000-0002-8103-8590*

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ВИТРАТ І РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ

R. Yakovenko

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Marketing and Economic Cybernetics, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyu

THE FUNDAMENTAL PROBLEMS OF COST AND ECONOMIC RESULTS ACCOUNTING IN THE CONDITIONS OF MODERN CIVILIZATION MOVEMENTS

У статті проаналізовано істотні зміни, що відбуваються у людині та її праці в умовах переходу від індустріальної до постіндустріальної економіки. Якщо ще донедавна в структурі світового господарства домінуючим було матеріальне виробництво, то сучасний стан країн-лідерів глобальної економіки характеризується безумовним домінуванням нематеріального виробництва та сфери послуг. Все це вносить свої корективи та визначає еволюцію обліку витрат і результатів виробництва.

В умовах домінування ринку в системі соціально-економічного механізму проблема вимірювання виробничих витрат у структурі нової економіки стає особливо гострою, особливо в нових соціально-цивілізаційних умовах. Щоб сформуванати нову базу обліку витрат, треба, нарешті, відмовитися від теоретико-методологічної бази діалектичного матеріалізму і безповоротно перейти до діалектичної філософії, яка поєднує в собі матеріальні та нематеріальні фактори: зміст і форму, сутність і явище. Цілком зрозуміло, що для цього не підходять раціональні числа та існуючі математичні моделі.

Accounting and control in the management of business activities will undergo significant fundamental changes in the near future. This is explained by the civilizational shifts in modern society. The point is to transform the social motive, to separate the economic incentives of social activity from all others, which is accompanied by an increase in the share of intangible production, to change the structure of employment with the predominance of services in it, namely those branches of activity that directly serve the development of human abilities and capabilities, namely: education, science, culture, medicine, social protection and more.

The purpose of the article is to analyze the existing civilizational shifts that encompass society, production, and man, as well as to create a theoretical and economic basis for accounting for the costs and outputs of production under such conditions.

In the course of the study the following methods were used: dialectical materialism, dialectical philosophy, scientific abstraction, system analysis, synthesis, dialectics of form and content, quantitative and qualitative changes, dialectical logic.

If in the conditions of dominance of material production and economic incentives of human activity the decisive role played by traditional material capital, which gave the name of the whole formation (capitalism), then in the conditions of the new modern world, there is a dematerialization of production and used resources. This is explained by the new fundamental principles of economic and social development, which are based on the use of information and human abilities, as a determinant of production and social life.

In the process of becoming a post-industrial information society, value as an economic category is weakened. It is not the cost of production, that matters to society, but its utility, quality, that is, the ability to satisfy social needs. Cost was a key category in resource constraints, a powerful factor in their efficient use. In the conditions of existing civilizational shifts, on the demand side, the value of goods is measured not by the cost of production, but by their usefulness - an intangible value that can only be measured arbitrarily.

On the supply side, the problem of measuring production costs will not disappear, but will be exacerbated, especially if unlimited information resources are used as a major factor in production.

In the conditions of market dominance in the system of social economic mechanism, the problem of measuring production costs in the structure of the new economy is especially acute, especially in the new socio-civilizational conditions. In order to form a new base of cost accounting, one must finally abandon the theoretical and methodological base of dialectical materialism and irrevocably move on to dialectical philosophy, which combines material and intangible factors: content and form, essence and phenomenon. It is quite clear that rational numbers and existing mathematical models are not suitable for this purpose.

Ключові слова: нематеріальне виробництво; людський капітал; інформація; постіндустріальне суспільство; господарський механізм.

Key words: intangible production; human capital; information; post-industrial society; economic mechanism.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю у найближчому майбутньому зазнають суттєвих принципівих змін. Це пояснюється цивілізаційними зрушеннями в сучасному суспільстві, яке багато хто називає постіндустріальним, а то й пост-економічним.

Справа полягає у трансформації суспільного мотиву, відокремленні економічних стимулів суспільної активності від усіх інших, що супроводжується збільшенням частки нематеріального виробництва, зміною структури зайнятості з переважанням у ній сфери послуг, а саме тих галузей діяльності, які безпосередньо слугують розвитку здібностей і можливостей людини, а саме: освіти, науки, культури, медицини, соціального захисту тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідження окресленого кола економічних проблем зробили суттєвий внесок такі закордонні вчені як П. Друкер, Д. Норт, В. Автономов, П. Олдак, А. Сен, Е. Тоффлер, Л. Туроу, Махбуб уль Хак. В Україні дослідження цих проблем знайшли відображення у працях таких вчених-економістів, як А. Колот, О. Новікова, О. Стефанишин, В. Геєць, А. Чухно, В. Швець, А. Гальчинський.

Не вирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. Однак недостатньо дослідженим моментом на цей момент є формування теоретичної бази для формування методології обліку нематеріального виробництва.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз наявних цивілізаційних зрушень, що охоплюють суспільство, виробництво та людину, а також створення теоретико-економічного підґрунтя для обліку витрат та результатів виробництва за таких умов.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи діалектичного матеріалізму, діалектичної філософії, наукової абстракції, системного аналізу, синтезу, діалектики форми і змісту, кількісних і якісних змін, діалектичної логіки.

Виклад основного матеріалу. Якщо в умовах домінування матеріального виробництва та економічних стимулів людської діяльності визначальну роль відігравав традиційний матеріальний капітал, який дав назву цілій формації (капіталізм), то в умовах нового сучасного світу, відбувається дематеріалізація виробництва та

застосовуваних ресурсів [5, с. 281]. Це пояснюється новими основоположними принципами економічного та суспільного розвитку, в основі яких лежить використання інформації та здібностей людини, як визначального фактору виробництва та суспільного життя.

Інформація і знання як фактори виробництва, що реалізують і примножують людський розумовий потенціал, втілюються у поняттях „інтелектуальна власність”, „людський та інтелектуальний капітал”, „соціальний капітал”, які здебільшого є нематеріальними. Якщо низка категорій і понять виражає наявність матеріальних і нематеріальних відносин (продуктивні сили включають в себе і матеріальні, і нематеріальні фактори виробництва, виробничі товари мають місце у матеріальному і нематеріальному виробництві, товари можуть бути матеріальними, послуги – нематеріальними), то ці поняття, особливо людський капітал, соціальний капітал – нематеріальні [1, с. 169].

Проблеми вимірювання вартості виробництва виходять на передній план, оскільки інформація, винаходи, твори мистецтв тощо унеможливають формування єдиної системи цінностей, яка б формувала стійку систему оцінки витрат виробництва. Продукти праці, що відбивають талант майстрів, що їх створили, існують в однині [4, с. 85-86]. Твори мистецтва є унікальними та неповторними, тому масове серійне виробництво таких речей є неможливим. Таке твердження є справедливим, якщо ми говоримо про створення нових товарів естетичного та розумового споживання, а не про їх копіювання чи тиражування.

Цінність фундаментальних досліджень не підлягає вартісній оцінці [4, с. 224]. Такі відкриття та винаходи можуть бути оцінені набагато пізніше, ніж вони будуть впроваджені у виробництво, справжнє розуміння їх ціни для суспільства може бути усвідомлене протягом століть; також воно може змінюватись з позитивного на негативне.

І нарешті, в процесі становлення інформаційного постіндустріального суспільства вартість як економічна категорія послаблюється. Для суспільства стають важливими не витрати виробництва, тобто вартість продукції, а її корисність, якість, тобто здатність задовольняти суспільні потреби. Вартість була ключовою категорією в умовах обмежених ресурсів, потужним фактором їх ефективного використання. В умовах становлення інформації і знань як головного виробничого ресурсу, який долає обмеженість і є за своєю природою необмеженим, на перший план виходить корисність речі чи послуги [1, с. 51]. Для цього в економічній теорії застосовується одиниця виміру „утиль”, яка має виключно суб’єктивний характер, бо корисність кожного товару для кожної людини в різні моменти часу є різною.

За умов панування матеріального виробництва Марксом було введено поняття „суспільно необхідні витрати праці”, і якщо індивідуальні витрати конкретного підприємства були (є) меншими за них – це давало можливість отримувати прибуток. Визначення „суспільно необхідного рівня задоволення від товару” є неможливим через те, що вже було зазначено вище.

Це стосується попиту, але чи зникне при цьому проблема вимірювання вартості та витрат виробництва? Однозначно – ні, до того часу, поки існуватимуть підприємства та суб’єкти підприємницької діяльності. Відтак, в умовах домінування ринку в системі суспільного господарського механізму, особливо гостро постає проблема вимірювання витрат виробництва в структурі нової економіки.

Утвердження інформації і знань як нового фактора виробництва зумовило те, що інтелектуалізація праці і зростання її творчого характеру стали поширеним явищем, важливою рисою нової економіки. Проте, інтелектуалізація праці і зростання її творчого характеру – процеси взаємопов’язані, але не тотожні. Відомо, що є роботи, які виконують люди з вищою освітою, хоч це – рутинні процеси, наприклад, облік, де немає творчості. І навпаки, з нашої практики відомо, що були робітники, які не мали вищої освіти, але удосконалювали техніку і технологію виробництва, впроваджуючи раціоналізаторські пропозиції та винаходи [2, с. 4]. Відтак, враховуючи те, що в умовах нової економіки межа між творчої та інтелектуаломісткою працею стирається, сподівання на розв’язання цієї проблеми лягають на кваліфікованих фахівців саме у справі обліку та контролю господарської діяльності.

Особливо істотні зміни відбуваються у людині та її праці в умовах переходу від індустріальної до постіндустріальної економіки. Віками, навіть тисячоліттями людина була „економічною”, засобом виробництва, головними були продуктивні якості людини, її здатність до праці. Саме вони визначали значення людини, її місце і роль у виробництві, зумовлювали відображення цих якостей людини у специфічних категоріях: товар „робоча сила”, вартість товару „робоча сила”, трудовий потенціал країни чи регіону, відтворення робочої сили тощо [3, с. 186]. При цьому визначальну роль у процесі ціноутворення відігравав аспект пропозиції, тобто врахування витрат виробництва. В умовах постіндустріальної системи господарювання багато вчених наполягають на необхідності формування ціни виключно на основі фактору попиту, тобто ступеня задоволення від товару.

Залишається відкритим ще одне питання, яке необхідно поставити перед прихильниками дуалістичної концепції (взаємодії попиту і пропозиції). Якщо ціна будується на основі обліку не лише витрат праці, а й якісної характеристики товару (корисного ефекту), то як, відмежовуючись від цих протилежних начал, пояснити загальний механізм ціноутворення? Якщо якість зростає, а витрати падають, то як буде змінюватись ціна: зростати, падати чи залишатись незмінною [4, с. 84]?

Становлення нового інформаційного технологічного способу виробництва, інформації і знань як нового виробничого ресурсу, який, будучи формою реалізації та примноження розумового потенціалу людини, визначає утвердження інноваційного типу розвитку, інтелектуалізацію виробництва та праці [6]. Нова техніка і технологія змінюють характер праці, поряд з продуктивними якостями зумовлюють дедалі ширший розвиток і використання інтелектуальних, соціальних і духовних якостей людини. Для успішного розвитку економіки необхідно не просто удосконалення продуктивних якостей людини, але й зростання інтелектуального, соціального і духовно-культурного

рівня людини, перехід людського чинника на якісно новий ступінь, адекватний новому етапу соціально–економічного прогресу [3, с. 186].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, актуальною проблемою економіки сьогодні є вимірювання витрат виробництва в нових суспільно-цивілізаційних умовах. Для формування нової бази обліку витрат, треба остаточно відмовитись від теоретико-методологічної бази діалектичного матеріалізму і безповоротно перейти до діалектичної філософії, що поєднує в собі матеріальні та нематеріальні чинники: зміст і форму, сутність і явище, принцип „заперечення заперечення”. Абсолютно зрозуміло, що раціональні числа та існуючі математичні моделі для цього є непридатними.

Подальші дослідження у цьому напрямі дадуть можливість розробити моделі та системи обліку витрат та результатів виробництва, що включатимуть в себе одночасно матеріальні та нематеріальні параметри.

Література.

1. Чухно А. А. Економічна теорія : [у 2-х т.] / А. А. Чухно. – К. : ДННУ АФУ, 2010. – Т. 1. – 512 с.
2. Чухно А. Іституціоналізм : теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 4–12.
3. Яковенко Р. В. Людський капітал та людський потенціал / Роман Яковенко // Наук. праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту : Економічні науки. – Кіровоград : КНТУ. – 2013. – Вип. 24. – С. 186–193.
4. Политическая экономия : проблемы, воззрения и их отражение в социально-экономической политике. Вып. 1 : Общие начала экономической теории / Под ред. П. Г. Олдака. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1989. – 240 с.
5. Яковенко Р. В. Вимірювання результатів економічної діяльності в умовах сучасних цивілізаційних зрушень / Р. В. Яковенко // Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 р. – Кіровоград : Ексклюзив-Систем, 2016. – С. 281–283.
6. Яковенко Р. Вартість виробництва в умовах сучасних цивілізаційних зрушень [Електронний ресурс] / Р. Яковенко. – Режим доступу : <http://rk.kr.ua/vartist-virobnitstva-v-umovah-suchasnih-tsivilizatsiinih-zrushen>. – Назва з титул. екрану.

References.

1. Chukhno, A.A. (2010), *Ekonomichna teoriia* [Economics], (Vols. 1-2), DNNU AFU, Kyiv, Ukraine.
2. Chukhno, A. (2008), “Institutionalism: theory, methodology, value”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 4-12.
3. Yakovenko, R.V. (2013), “Human capital and human potential”, *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universitetu: Ekonomichni nauky*, vol. 24, pp. 186–193.
4. Oldak, P.G. (Eds) (1989), *Politicheskaja jekonomija: problemy, vozzrenija i ih otrazhenie v social'no-jekonomicheskoy politike. Vyp. 1: Obshhie nachala jekonomicheskoy teorii* [Political economy: problems, views and their reflection in socio-economic policy. Vol. 1: General principles of economic theory], Izd-vo Novosib. un-ta, Novosibirsk, Russia.
5. Yakovenko, R.V. (2016), “Measuring the results of economic activity in the context of modern civilizational shifts”, *Zbirnyk tez dopovidej* [A collection of abstracts], *Oblik i kontrol' v upravlinni pidpriemnyts'koio diial'nistiu* [Accounting and Control in Business Management], Eksklyuzyv-System, Kirovohrad, Ukraine, pp. 281–283.
6. Yakovenko, R. (2018), “The cost of production in today's civilizational shifts”, [Online], available at: <http://rk.kr.ua/vartist-virobnitstva-v-umovah-suchasnih-tsivilizatsiinih-zrushen>. (Accessed 12 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 15.05.2020 р.